

פרשת "ויקרא"

תורת כהנים: הקורבן והכפרה

ספר שמות מתעד בסופו התרוממות שגייה של עם ישראל לגובה המזיזות של בית סניג כינו לה' אלהיו: מלאכת הקמת אהל מועד במדבר סיני. ובהנהגותם של כל בני העם ובנוחו ושלמה, ה' השרה את שכינתו בתוכו. שני ייעודים נועדו למשכן בהקשר זה. כאהל מועד הוא נועד להיוועדות בין ה' למשה, להורות לו את חוקיו ואת מצוותיו, ולגבות את סמכותו כמלך ישראל תחתיו, וכמשכן נועד לעכרת הכהנים באמצעות סמליו: ארון הקודש ובו שני לוחות הברית, הפורנת וכרבי חתם, מנורת שבעת הקנים, שולחן לחם הפנים והמזבחות לקורבנות ולמנחות ולקטורת. אהל מועד תפקד כארמון המלך האוכף את חוקיו על העם, על מנהיגיו ועל מצביאי מלמעלה כלפי משה, ואילו כמשכן תפקד כמקדש שבו יעבדו הכהנים את ה' כשם העם מלמטה כלפי מעלה. מבחינת העם, בעשה משה למנהיג המייצג את סמכות השליטן הפוליטי, האוכף חוקי חכונה וקובע מדיניות כימי שלום וכימי מלחמה, ואילו אהרן ובניו נעשו למנהיגי העם המרוממים ומקריבים אותו אל ה', על ידי המחשת נוכחותו בתוך עמו, כדי שירחישו את קרבתו התמימה, האהבת והמברכת. משה ייצג אפוא את היחס של האל לעמו והעם אל אלהיו, כיוקת בין מלך לעבדיו. ואילו אהרן ובניו ייצגו את היחס של האל לעמו והעם אל אלהיו כיוקת המנהיג בין אב לבניו או כאיש לאשתו. כמשכן נפגשו שני תפקידי המנהיגות הללו, המשלימים זה את זה אך מנוגדים זה לזה, שעל כן לא יוכלו להמלא על ידי איש אחד, אלא רק על ידי שניים המתאמים ביניהם, שכל אחד מהם צמצאי בחוזמו, ואינו מתערב בתחומי וולתו: מנהיגות שלטת מזה, ומנהיגות מחנכת מזה. משה הקריין כשילט את יראת ה', ואהרן הקריין כמתוך את אהבתו. משה תבע בין העם

שמות" שערך משה, אחרי שהשלים את הקמת המשכן, כדי לארגן את העדה כ"צבא הגם" וכ"צבא הכבוד" לקראת העלייה אל ארץ כנען לרשתה. זהו המושך הריצוף של סיפור יציאת מצרים, לפי ספר שמות. הרי זאת גם הייתה התורה שקיבל משה מה' אחרי ענישת העם על חטא העגל. יתרה מזו, הקורא את ספר במדבר אחרי ספר שמות לא ידגיש במסרן התוראות הניתנות לכהנים בספר ויקרא. התקיקה הכללית המיוחדת לכהנים: הוותם, זכויותהם, חובותיהם והפקדיהם ודרך הקדשתם, ניתנת בספרים שמות ובמדבר, והיא מספיקה מבחינה התוראה הנוצרת לכל בני ישראל, כדי שידעו מהי חובתם לכהנים ולמשכן, וכיצד עליהם להשתתף בפולחן סביב המשכן, שהרי למשכן עצמו יכלו להיכנס רק הכהנים שהתקייב את הקורבנות בחצר הגדולה וחת כופת השמים, אכן בספרים שמות ובמדבר, וגם בספר דברים, לא נמצא את התוראה המקצועית הניתנת לכהנים וללוויים במילוי הפקדיהם. ספר ויקרא מוקדש אפוא לתוראה המקצועית, ונועד במקור לכהנים בלבד. חכמי התורה שבעל פה הנידו אותו על יסוד זה כאתרת כהנים". אולם בימי הבית השני החילו חכמי התורה שבעל פה את דיגי המטה והשוואתו ואת דיגי הכהדות של הכהנים על כל בני ישראל, כאשר ממלכת ישראל הנאמנה לתורה נדרשת להיות "ממלכת כהנים", ופי שישראל על ידי נאמנותו לתורה, נדרש להיות ל"גוי קדוש". לצורך זה שלבו אפוא חכמי התורה שבעל פה את ספר ויקרא בקאנון של ספרי תורת משה, במקום המתאים לו ביותר.

החזכור הסיפורי בין ספר ויקרא לספר שמות נראה טבעי. משה השלים את הקמת המשכן. ה' ירד אליו בעמוד הענן. בהתוודעות הראשונות ביניהם תורה ה' למשה את תורת הכהנים, כדי שיוכל להכשירם לשליחותם. זה היה תפקידו כנביא ולא כמלך. רק הוא כנביא יכול לדעת כיצד ה' רוצה שהכהנים יעבדו אותו, כדי למנוע את עבודתו על פי דעתם האנושית. רק נביא בדגמתו של משה היה מוסמך להחיל לכהנים את התוראות ה' לעבודתו בדרך הטובה בעיניו, ולקדש אותם לעבודתם במשכן. בשיי מוכנים אלה נדרש אפוא משה לתפקד גם ככותן-על. אולם רק בארות תו-פעמי. אחרי תוראתם וקידושם עמדו הכהנים בראשות עצמם כמייצגי עמם מזה, וכמומנים על ידי ה' עצמו לעבוד אותו מזה, והם תפקידו במקרב למושה,

משמעת ורצון מכון לרצון ה', ואילו אהרן הביע כשם העם את מצוקותיו, ביקש את צרכיו, שאל את משאלותיו, קירבו אל ה' באהבה והשפיע עליי את ברכתו על ידי פולחנים וטקסים סמליים שהיוו שית של אהבה בין ה' לעמו, ובאמצעותו חווה העם בשבתותיו ובחגיו בהשרמה את השמחה ואת האושר שבהגשמת ייעודו בעתיד והחוק כהווייתו היא מיתולוגית-אריאלית בהורה.

מן התורה המיתולוגי המתועד בסיום ספר שמות נדרש אפוא המשך סיפור יציאת מצרים בשיי כיוונים ועל שני מישורים שונים: א. המשך הסיפור ההיסטורי הפונה אל העתיד: הלכת העם הנאאוד המלוכר כ"צבא עם" וכ"צבא עבודה" לכבוש את ארץ כנען, להתגמל בה, ולייסד את ממלכת ישראל על אדמתה. ב. המשך עבודת ה' בהורה. בכל יום מימי השבוע, בשבתות, בראשי חודש, במגים ובמועדים, בשמחות וביובלים. שרת מסדרת אלה משולבות זו בזו. האמת, במקודת הראות ההיסטורית, מתוך השאיפה שכל הארץ תהיה בעתיד החוק מקדש לה' וכל האנושות תעבוד אותו ותכה בקרבתו. והאמת, במקודת הראות המיתולוגית-תורית ונצחית, מתוך השאיפה לחוויית קרבת האל המפידית שתאפשר לעם לבטוח בה' ולשאת בכל סבלות הדרך, עלולותה ומורדותיה, עד שיעודו יתגשם כאחריית ימים מיתולוגית: בכל יום מימי השבוע, בכל שבת, בכל ראש חודש, בכל תג ובכל מועד - במסלול המתחוש של היממה, השבוע, החודש, השנה, השמיטה והזיכר, יוכלו כולם להתרוםם ולחנות את קרבת האל, כל יחיד ויחידה במדרגה האפשרית להם, מבחינת כישוריהם ושאר דוחם ומבחינת תנאי חייהם.

המשך הסיפור ההיסטורי מתועד בספר במדבר, ואילו המשך הסיפור של ההתחששות וההתקדשות בהורה מתועד בספר ויקרא. המתקד הפיתולוגי-היסטורי של ומנו קובע שספר ויקרא, המכיל את יחודת הכהנים, הוא המאוד ביותר מבין ספרי תורת משה, מבחינת המהיכה ומבחינת העיכה הקאנונית. ומן בחיבתו ועריכתו לדעת החוקרים הוא בימי הבית השני, והוא נכתב על יסוד מסורות הכהנים מימי הבית הראשון. פירוש הדבר שבמקור בא ספר במדבר אחרי ספר שמות, אך התכמים, עורכי האקאנון בימי הבית השני, שיבצו את ספר ויקרא בין ספר שמות לספר במדבר. קריאת רצופה של הספרים שמות ובמדבר מאשרת תגות זו. ספר במדבר נפתח ב"משקד

חכמי התורה, שביקשו כאמור להחיל את קדושת הכותנים על כלל ישראל, להחיל את לימוד תורת ישראל לכל ילידי ישראל דווקא בספר ויקרא ולא בספר בראשית, המלא סיפורים מושכי לב, אבל המעוררים הרבה קושיות מוסריות על התנהגות אבות האומה ואימותיה.

ג אם-עלה קרפנו מן-
תפקד, זך תמים יקריבנו
אל-פחת אהל מועד,
יקריב אתו, לזבנו, לפני
יהוה. ד וסמך ידו, על ראש
תעלה ונרצה לו, לכפר
עליו. ה וישחט אה-פך
תפקד, לפני ידו ונתן ידו
לפני אהל תפתנים, אה-
תום וזקנו את-תדם על-
תמצוה סביב אשר-פחת
אהל מועד. ו ותפשיט
את-תעלה, ונתח אמה,
לתתיה, ז ותננו בני
אהל תפתה, אש-על-
תמצוה וקרבו עצים, על-
תאש. ח וקרבו בני אהל
תפתנים, את תפתנים--
את-הראש ואת-הפך--
על-תמצים אשר על-האש,
אשר על-תמצוה. ט וקרבו
תכרעיו, ירחץ פמיו
ותקטיר סבתו את-תכל
תמצוה, עלה אשר ידו-
ניתוח ליתנה. (ויקרא א,
ג-ט)

נושא הקריאה הראשונה של
ה' למשה הוא תפקידם העיקרי
של הכותנים: הקרבת הקורבנות
ש בני ישראל ירצו להקריב לה' על
המזבח, שיוצג בתור המשבח מול
פנתו. בהמשך תפסוקים המצוטטים
לעיל מוגדרת מהותו של הקורבן
על ידי תואר ודרך עשייתו: "אם
עולה קורבנו מן הקור, זכר תמים
יקריבנו, אל פתח אהל מועד יקריב
אתו, לזבנו לפני ה', וסמך ידו
על ראש העולה, ונצה לו לכפר
עליו. ושחט את בן הקרב לפני ה',
והקרבו בני אהרון הכותנים את
הדם, והיק את הדם על המזבח סביב
אשר פתח אהל מועד. והפשיט את
העולה, וניתח אותה לנתחיה, ונתנו
בני אהרון הכותן אש על המזבח,
וערכו עצים על האש, וערכו בני
אהרון הכותנים את הנתחים: את
הראש ואת הפוד על העצים אשר
על האש אשר על המזבח, וקרבו
וכרעו ירחץ במים ותקטיר זכותו
את הכל המזבחה, עולה אשר רח
ניתוח לה' (שם, שם, 3-9).
לפי תיאור זה קורבן "עולה"

הוא כמלך: מלמעלה כלפי משה, והם ככותנים: מלמטה כלפי מעלה. כיוון
שהיו מתגורר העם לה' חתה כל בכוריהו, זכו הכותנים מבית אהרן בכות
יתרה על זו של משה: היא תוכת המשפחה-שבטית להעביר את הכהונה
כירדשה לבניהם אחרים.

סיפור המטבח של ספר ויקרא ממשך אפוא את הסיפור של ספר שמות
על ידידת ה' לשכון באהל מועד, בעמוד הענן שכיסה אותו. ספר ויקרא
נפתח בהיוועדות הראשונה בין ה' למשה באהל מועד: "ויקרא אל משה
וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמור: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם:
אדם כי יקריב מבם קורבן לה' מן
זבתמה מן תבקר ומן הצאן, תקריבו
את קורבנם" (ויקרא א, 1-2).
נושא ההולאת הראשון הוא תפקידם
העיקרי של הכותנים: להקריב לה'
קורבנות בינם בני עצם, לכפר
על חטאתם, להודות לאלהותם,
ולשמוח בהניהם. הפתיחה במילים
"ויקרא אל משה", הנתונה לספר
ולפרישתו הראשונה את שם, היא

א ויקרא אל-משה, וידבר
יהוה אליו, קאתל מועד
לאמר. ב ודבר אל-בני
ישראל, ואמרת אליהם,
אדם כי-יקריב קרבן,
ליהוה--מן-תבקר, מן-
תפקד ומן-הצאן, תקריבו,
את-קרבתכם. (ויקרא א,
א-ב)

מבנית. ספר ויקרא הוא רצף של "קריאות" שה' קורא למשה ונועד איתו.
כולן התקיימו באהל מועד בפרק הזמן שבו חנו בני ישראל לרגל תל
סיני, כדי להקים את המשכן, ולהיערך לקראת העלייה לארץ כנען. על
רקע זה נכון להגדיר את ספר ויקרא כספר חינוך וכתובים להילוי תפקידם
בקודש, ובמובן הכולל - בשביל כל בני ישראל - כספר שנועד לחינוך
לחיי קדושה. בתקשור זה נשים לב, הכהונה היא אמנם מקצועי, מלאכה ככל
המלאכות, אבל להבדיל מכל המלאכות שהיו נחוצות ליצירתו של המשכן
וכל אבידותיו, עבודת הכותנים הייתה עבודת קודש תמיידית. עבודה כזאת
מחייבת הודרות של כל האישיות בכל החומי הפעילות במקדש ומחוצה
לו, לאורך כל חיממה. כלומר, כהונה היא גם אורח חיים של התקדשות.
לפיכך חלות על הכותנים מצוות של קדושה רישואלית שדורה מכל טומאת,
וקדושה מוסרית תפוח מכל חטא ומכל אשמה. וזו הסיבה שבהללח תור

האדם רע מנעוריו ומשיאו לחטוא. החטאים הנובעים מיצרי הגוף מזהמים את נפש האדם, האצולה מרחח אלוהים. הם משקיעים אותה בסומאטא וברוע המוסרי הנובע מהם. אם לא יחזור בתשובה חטאו לא יחנפר, אם הכתם בנפשו השכלית לא יחכס וימחק, תחשיך נפשו ותושיע. הודיע ישמעאל עליה, והיא תכרת מעצמ ותאבד. סליכת הדיים על ראש הפר מזוהה סמלית את תודעת עצמו הגופנית-נפשית של המקריב עם פוּד מקנת כספו, כדי שיצלה על המזבח כחלופה המייצגת אותו לפני ה', ויביע את רצונו לתרום את חייו לבערותו. כלומר, להקריב את עצמו לה' בעודו חי על ידי קיום כל מצוותיו. לשם כך הוא צריך לכפר על חטאיו בדמי פרו, שיישפכו על המזבח ורחטאו אותו, ואיברי גופו הפגומיים של הפר יישפכו באש על המזבח ויעשנם, שיצלה השמימה לרית נזוהת, יסמל את רצון נפשו להתגבר על יצרי גופו ולא לחטוא עוד.

זהו עיקר מעשה הכפרה. ראוי להזיגיש: כפרה היא עשייה סמלית, שיצדקה הוא ההתהלך הנפשי המתחלל אצל אדם באמצעות הפעשה הסמלית המתצו ומחייש את כוונותיו. זהו עיקרון בסיסי בתורת משה בכל החומים החיים. אין להספיק במחשבה, בציירה מופשטת ובכוונה טובה. רק הוצגאה לפועל של הכוונה הטובה על ידי המעשה המגשים אותה, קובעת מציאות מתקנת ומזהה אדם בגומל הדאי לו. קורבן "עולה" שתקלא מקריב מעדרו הוא נתינה לה' מן היקר לו ביותר, שבו הוא משקיע את עבודתו, וממנו הוא מתפרנס ומפרנס את חייו כל בני ביתו, בל ליקבל בתמורה הנאה או תועלת במובנן האנוכי. זוהי עשייה מרוכזת ומשהה, אם היא נעשית בכוונה זו. שביעות הציון של האל מן הקורבן, המביע את רצון האדם להקרב אליו, מקבלת בואת את משמעותה הרוחנית מעבר למשפורה של הייה הניחות העולה באפוי. לפי הכתוב הקורבן "מריצה" את חטא הפירוש הוא שה "מתריצה" סלחת לאדם הממחיש על חטאו, ושואף להשתחרר מהם כדי להתמסר לבערותו. סלחתו המקרבת את המקריב אליו, מוחקת את חרצות החטא של המקריב, כלומר מסלקת את רגש האשמה המכריח את הנפש ומחליש אותה.

ברקיש זה ניתן דעתנו להשמעות המיוחדת שהמילה "דצון" מקבלת באמירה על שביעות הציון ועל ריצוי החטא: לא כל מעשה שאדם עושה על דעת עצמו, כבערותו, נחשב בהקשר זה כדצוני באמת. המעשה יחשב

הוא פר "המים" (שלים בלי כל מום), שהכוונתו יעל אותו על המזבח, והוא "ישרך כולו ועשנו יעלה השמימה (לצורך זה המזבח ניבץ ביצר המשכן תחת כיפת השמים), הפסקה המצוטטת ליעיל מציגה את הקורבן כצורכו של האדם המתעורר להקריב. בהמשך יתברר גם מהו הצורך המניע אותו. השאלה הנשאלת היא: מה ביקש ה' לעצמו בהיענותו לצורכו של העם לעבדו? התשובה ניתנת במילים: "עולה אשה ריח נזוהת לה'". הפירוש: קורבן העולה הוא "אשה" (בשר שרוף באש) המעלה ריח טוב, מהנה ומשמחת במשכנו במתנה ישראל, את הריח הזה מריחים מקריבי הקורבן והעם הטוב אותם, ורוחם מתרוממת בשמחה. כך הם יודעים שהנישן המעלה את הריח הטוב השמימה מהנה את האל ה"מריח" אותו ומשמחו. זוהי דרך של תיאור משפוחי, המבטא את ההבדל בין ההבנה האלילית של מהות הקורבן להבנתו באמונת הייחוד המונותאיסטית. עובדי האלים, שהם כוחות טבע מצוררים ברמות בני אדם עניניים, חושבים שהאלים מקוים כמותם למוון ולשחיה, ואותם הם מספקים להם בקורבנות וממתות. ואילו בני ישראל יודעים שה' אינו אוכל ואינו שותה, ואינו זקוק לבני אדם שיוספקו לו מזון, אך הוא זקוק לבני האדם שיצרכו אותו עבודה המבטאת את תלותם בו, יורו לו על השוכ שהוא גומל להם, ישבחו ויהללו אותו, ויצייתו לתוקיו ולמצוותיו, וכך יעורר לו לתקן את הבריאה הארצית ולהשלים. לאמור, ה' זקוק לקורבנות שבני האדם זקוקים להם, כדי למשול ביקום שלו תעניק קיום עצמי, ובכני האדם שללם תעניק יכולת של חשיבה, יצירה ונחירה.

נשים צתה לב לכה שהצטרפות ה' לעבודת האדם היא אוניברסלית. בפסוקי פתיחת הפרשה נאמר: "אדם כי יקריב ולא יבן ישראל כי יקריב". זהו דיוק חשוב הצורך לעבוד את ה', וצורכו של ה' שיעבדו אותו, תלים על כל בני האדם, באשר כולם נבראו בכלמו ונועדו לתקן את יקומו הארצי. לפיכך גם בני ישראל צריכים לעבדו, לא רק באשר נבחרו לעבודתו אלא באשר הם בני אדם.

הסילה נלמדת מן המצוטט בהמשך: לפני שחישת הפר צריך האדם המקריב את ה"עולה" לסמוך את ידיו על ראש הפר, כי בהו "נצצה לו לכפר עליו". הצורך האנושי המניע את האדם להקריב "עולה" לה', הוא אפוא הצורך לכפר על חטאיו. זוהי כאמור הצטרפות אנושית אוניברסלית. יצר לכ

המיוחסת לה בלשון זמנו. המקריב את עצמו אינו מוותר על חייו למען איראל בשגב, וגם אינו נוטל את חייו של היצור החי שהוא מקריב למען תועלתו האנוכית. ההפך הוא נותן ליה ממישב קנייניו היקרים והאחרונים כהשבת תורה ושבת, וזאת התקבולת הנפשית אל ה' וההתקבולת הנפשית של ה' אליו. השאלה הנשאלת היא מדוע לצורך זה נדרשות שתימת פר - בעל חיים פורה, אוכל עשב שאינו טורף - נטילת חייו, שפיכת דמו ושיפתו על המזבח לפני ה'?

התשובה על שאלה ביקורחית המורה זו נחנת לדאשונה בספר בראשית כוונתי לסיפור הגב וקין, הגבל, רועה הצאן, הקריב ליה אלוהיו ממישב צאנו, ומנחתו והקבולה בציון. קין הקריב גם הוא ממישב פרי אדמתו, אך אל מנחתו ה' לא שעה, מדוע? מן המסופר נראה שקורבן הכל השביע את רצון האל, מפני שניתן מבצעי החיים אוכל העשב הצומח, ואילו קורבן קין לא השביע את רצון ה' מפני שניתן היישר מן הצומח ולא מן החי, ה' ידע אפוא לעצמו בשם של בהמה שהורה, בזאת התנשא על האדם, כי על פי סיפור הבריאה, ציווה ה' את אדם וחווה ואת כל בעלי החיים להיות מן הצומח בלבד, משמע שתצומח הוא המזון היחיד לאדם, ובשר בעלי החיים נאסר עליו, כי אסור לו לאדם לתרגם לצרכיו, אולם לאל הוא ראוי ומותר. זוהי הנחמה מוסרית שראוי לעמוד עליה. היא מסבירה את נטילת חיי

הקורבן החי כרי לקורבן לאל, הריגת בעל חיים חף לצורכי עצמו נאסרה על האדם, מפני שגם הוא בעל חיים שה' החיה אותו על ידי נתינת נפשו, כשם שהחיה את כל בעלי החיים על ידי הפחת נפש בתוכם, אם כי נפש האדם שונה מנפש החיה, ה' הנורא הוא אפוא נותן הנפש, וכאמצעותה הוא נותן החיים, אכן, זוהי יכולתו המלצית של ה' כבורא, כל בעלי החיים יכולים להוליד צאצאים חיים כדמיתם וכמלכמם, אך ה' הוא המחיה אותם, כי גם האדם אינו יכול להתחיות ולהאציל נפש מנפשו ליצורותיו. זוהי הסיבה שבגללה אסור לאדם להרוג על דעת עצמו ולצורכי עצמו בעלי חיים שה' החיה אותם, וחיים הם קניינו. ואולם, משיעם זה גופו ה' נותן החיים רשאי לקחתם לעצמו ואף לצוות על בני אדם להקריב בעלי חיים למצונו. נתייק הישבי: מבחינת ה', נתנת את החיים למצונו, לקחתם חזרה לעצמו אינה הריגה אלא השבת הנפש המחיה אליו והשבת הנוף אל עפר האדמה שממנה לוקח, כמובן, כדי לחזור ולנתת במחזור חזרות

כרצונו רק אם הוא יעלה בקנה אחד עם רצון האל, הרוצה את הטוב מבחינת עצמו, שהוא הטוב לכל. בעוד שמעשה רע המנוגד לרצון האל הוא בעצם בניעה לכפייה צרית, היות המעשה טוב בעיני ה' ומספק את צפיתו מן האדם היא אפוא "שביעות רצונו", ופשר הביטוי "לרצות עוין" הוא לחק את הרוצ שנגמגם על ידי החשא בעשיית היפוכו הטוב החזיו.

וואלם, בכרבים אלה יש רק הסבר הלקי של עניין ה"כפרה". השאלה הנשאלת סתומה ומסתורית היא: כיצד דם הפך "מחשא" את המזבח ומתה את חשאי מקריבו, ומחי משמעות העריכה של הראש והאזורים הפנימיים של הפך כסודם על המזבח, רחיצים ומשוחים לפני ה' לקראת שרפתם באש המטהרת. עומק הביעה הוא הבנת תופעת החיים המתגלה ביכולת התנועה והצמיחה של גופים. מודעותו העצמית הפנימית של האדם קובעת שנתפעת החיים היא זיקת גומלין בין הגוף המוחשי והנראה לעין, לבין כוח רוחני מניע שאינו חושי, אבל האדם מרגיש, חושב, יודע ומודע לו, כמתדעת ה"אני" העצמי שלו. עיקרון רוחני זה הוא ה"נפש", מזה אפוא החיבור הסמוי מן העין בין הגוף לנפש בבעלי החיים, וביתר שאת אצל האדם בעל הנפש המודעת לעצמה כמתך סביבתה? מהי הנפש? האם היא אחידה? כיצד היא מפעילה את הגוף? כיצד הגוף משפיע על הנפש? מהו המיוון ומהו ההכרח בין נפש בעלי החיים לנפש האדם?

נפתח במשמעות המילה "קורבן", בחינת מצשה שהנפש עושה בנופה מתוך התכוונות לעצמה מעבר לחיבורה אל הגוף. על פי האטימולוגיה, מילה זו מציינת כל דבר שנתינתו מקרבת את נפש הנותן לנפשו של המקבל, שאלי הוא מכון מתוך הרגשת תלות קיומית. חשוב לו לנותן שהמקבל יקבל את מתנתו, יחון אותו, ויקרב אותו אליו. ברור שהכוונה לנפש המקבל שמעמדו גבוה ממעמד הנותן והנותן תלוי בו. על כן כדאי וראוי לנפש הנותן להיות קרובה לנפש המקבל. ברור שהכוונה בראש ובראשונה להתקרבות אל נפש האל, ושון אינה קרבת מקום גופנית, אלא קרבת מעלה נפשית: הנאמנים שהמליך נותן בהם את אמנו כעושי דברו, הוא מוקרב אותם, רוצה את תרתם, מכבדם כבודו, ומתנה אותם משוכו - השפע החומרי הרוחני שהוא משפיע עליהם כמלכמם, וכאמצעותם על בני עמו. משמעות המילה "קורבן" בתורה משה רחוקה אפוא מן המשמעות

עמלין, אבל קיין נבצע לקנאותו, והיידרדר לחטור שבפשיעים המביא לאובדן נפשו: רצח אחיו, שדמו נשפך על האדמה וזעק אל ה' לנקמה.

מקורבנות הכל קיין משתמעים שני הסברים לתקרב פה או איל תמליים לעולה לפני ה'. מקורבנו של הכל משתמע שהקורבן החי והתמים צריך לייצג בגופו ובנפשו את האדם הנותן את עצמו סמלית לאלוהיו. רק בעל חיים רצוי לא יוכל לייצג כסמל את האדם המבקש להיות רצוי לאלוהיו. לעומת זאת, מהרצח שבצע מקורבנו של קיין שלא ברצח, משתמע שהדם הזורם בעורקי האדם ומפעיל את אברי הגוף מפנימיותו הוא נפש החי. על כן רק כדם הקורבן החי אפשר לנקות את נפש החוץ ממומאת תשאיה ולספר עליה.

ההכרה שהדם הוא הנפש בתפקודה המחיה את הגוף, כי הוא המאפשר לנפש האדם הרוחנית להפעיל את אברי הגוף השונים להגשמת מטרותיה, היא המפתח להבנת תביעה הפילוסופית-דתית המרכזית בספר ויקרא מתולדות איתם, והיא בייצוג חתם בין הנפש לגוף ובין הגוף לנפש. עמדתו לעיל על כך שספר ויקרא מגדיר את הקורבן כצורך אנושי אוניברסלי, ככתוב "אדם כי יקריב מכם קורבן לה'". נשים לב שבהמשך הוזאתו ספר ויקרא מדייק יותר, ופונה היישר אל נפש האדם, ככתוב: "נפש כי תקריב קורבן מנחה לה' (שם, ב, ו), ללמדנו שעומק עניינה של תורת הכותבים הוא בנפש האדם, המודעת עם תודעת ה"אני" שלו.

א. תנפשי, פי-תקריב קריבן
מנחה ליהוה-סלח, יהיה
קורבנך; ויצק עוליה שמו,
ותכן עוליה לכנה. (ויקרא ב, א)

וביקור שביד הגוף לנפש, המבטאת כלפי חוץ בנשימה ובנשימה של רוח מחיה המתבטאת בחשיכה ובריבור אלוהיים, וכלפי פנים בדם המתבטא בתנועה החיונית של האברים הגופניים שמקורם באדמה, שהיא אם כל חי, והיא חסד הגלים בקשר האישימולוגי בין המילים "אדם", "אדם".

האישור הראשון לזיהוי הנפש עם הדם מופיע בספר בראשית, במסגרת חוקי ברית בני נח: "אך בשר בנפשו-דמו לא תאכלו, ואך את דמכם לנפשותיכם אדרשו, מיד כל חיה אדרשנו, ומיד האדם, מיד איש אחיו,

הנולדים, באופן שמבחינת ה' החיים נצחיים הם והמוות, שמבחינת יצוריו האינדיבידואליים הוא סופם, מבחינתו הוא חוק ממוקי החיים המפעילים את היקום הארצי, באפור, במחזור הדרות המחס והגדלים: כמותם הם משיבים את גופם וכן את נפשם המופנית לאדמה, כדי לפנות מקומם לצאצאיהם הבאים אחריהם.

תשובה זו מסלקת את תביעה המוסרית שבתקובת קורבן לה' על פי מצוותו, אולם עדיין אין היא משיבה על השאלה הבאה: מדוע האל שאינו זקוק לכשר הקורבנות, דורש לעצמו קורבן מן החי? נגיע אל התשובה רק אם נחשוף את המניע האנושי של הכל וקיין לרצות את האל בקורבנותיהם. תרי הקורבן הוא צורכו של האדם, וה' מצוה אותו להקריב באשר זה צורכו: הכל רוצה תשאן המתפק כמה שהאדמה נתנה לו מעצמה. הוא שמח בחלקו, ורצה להודות לאל על חסדו. הוא הקריב ממבחר הצאן שאהב וטיפח, כמדה לאל שנחן לו את צאנו, לעצמו לא לקח את בשר צאנו, אלא רק את מה שהצאן נתן לו מעצמו, את חלב ואת צמרו, ולאל החזיר את חובו כתביעת חודה על חסדו. לכן שעה ה' אל קורבנו, ופירכו, קיין עבד את האדמה במכשירי הכרזל החדים שכתם אליו אותה לחת לו מה שלא נתנה לו מעצמה. הוא עמל בייצת אפיו והשקיע בעבודתו את כוחו הגופני ואת שכלו. זה היה יתרונו על אחיו, אך גם חסרונו: אנוכי כמותו, אך רעה בשרות שאותם חמד קיין לעצמו, ובאחיו קינא מפני שנחמה וליא עבד כמותו, אך רעה לקחת הכול לעצמו, ובאחיו קינא מפני שנחמה ותחרותית המעורר קיין לתקריב קורבן חודה לאלוהים, כי ראה שהכל אחיו הקריב קורבן ממיטב צאנו, והאל בענה לו בברכתו. אולם קיין חס על בקרו שבו חרש את שדותיו, והביא לה' רק ממיטב יכולו מן הצמחה, וליא מהכרת חודה, אלא כדי לזכות ביכול שופע יותר מאדמתו. זוהי אפוא הסיבה שח' לא שיעה אל מנחתו של קיין, והחזיר אותו מפני החטא המור האורב לפחמו. משמע שיעומק חטאו של קיין הוא אנוכיותו, קמצנותו וקנאותו, שבאו לידי ביטוי כמה שהקריב לה'. ה' שעה אפוא לקורבנו של הכל מפני שהקריב את עצמו. לקורבנו של קיין לא שעה מפני שרצה לקחת הכול לעצמו. בואת העמיד ה' את קיין בניסיון, והחזיר אותו מפני חטאו. אילו הקשיב לאהותה, אילו התמכר על יצרו הרע, אילו כיפר על חטאו בקורבן ראוי, היה זוכה לגמול רב יותר מגמולו של הכל בזכות

פִּאֲדוּת, וְכַפֵּי בְּגָדָיו.
וְרֹחֵץ פְּמִיָּם, וְטָמֵא עַד-
תְּקֵבֶה-וְיָסְדוּהוּ. (ויקרא י"ג
א-ט"ז)

אבל היא רומזת שבה ובקשורה יש להפש את המכר הממלי האמונה למעשה הכפרה. גשים על קודם כול להיגד המקובע שהי - לא האדם המקריב וגם לא הכותן מודעת עצמו

- הוא נתנתן את דם הבהמה על המזבח. נתינת דמים נעשית בשם ה' על פי מצוותו, כי רק הוא רשאי לעשות זאת. משמע שהי עצמו, הוא לבד, יכול ורוצה לכפר על חטאי בני האדם שרוצים לציית לו ולעבדו. הטיבה ברוחה: כפרת החטא היא מחוקקת, כאילו לא נעשה. מובן מאליו שהאדם עצמו אינו יכול לבטל מעשה רע שעשה כאילו לא נעשה, וגם לא את תוצאות מעשה זה. הנפשו, מעששה שכבר נעשה, עשוי, אי אפשר לבטלו למפרע כאילו לא נעשה. אם בייק נמצא שגם ה' אינו יכול לבטל את המעשה הרע אחרי שנעשה, אך ככורא הוא יכול לחזוק את תוצאת החטא בנפש החוטא - הוזהמה הנפשית: והגשית הרעים המודדדים את הנפש לתחומות הרוע, ולעולמים להחשיאה שוב ושוב עד אובדנה. כיצד? על ידי סיקורה וחידושה. נתינת דם הבהמה על המזבח מאפשרת שטיפה סמלית, דם הבהמה תשתורה רווחן את נפש האדם מוזהמתה הרגשית, מבית אלוותו הנפשית-רגשית, כשם שמים זחורים נקיים ומשוררים רוחצים מבית אבותם החומרית הנקייה את הגוף מוזהמתו החומרית. לשם כך נרדש המקריב לסמוך את ריחו על ראש הבהמה. על פי החזרה שבעל פה הוא נדרש להתודות באותה שעה על חטאיו, ולהביע את תרדתו ואת החלטתו שיצעה כל מאמץ לא לחטוא עוד. בכך הוא מניח סמלית את הוזהמה הרגשית של חטאיו על המזבח, ודם הבהמה השתורה שהי שופך על המזבח רווחן ומחזיק את הוזהמה הרגשית לאתמה החזורה כוזהמת חוזה, שמהם היא נבעה. כך נטהרת נפש מקריב הקורבן ומתחדשת, חטאיו ליה נטלחים לו, והוא יכול להתקרב אל אלוהיו ולהקריב לו את חיו. זהו אפוא חסד מיוחד שהי גופל לעם ישראל בכוחו במידתו להתקרב אליו ולעבדו, כדי שיוכל לקיים את שליחותו. מנודעתנו בנין אפוא את המסתורין שבפעולת הכפרה הממלית, בכך שהאדם המקריב את קורבנו מתוך חרשה על חטאיו, אמונה בה, ורצון להתמסר לו, מרגיש שבוראו וחדש בו את נפשו והיא שוב שחודה וכה כנייהם הוולדו, כשהי נפת אותה מידותו בגופו החומרי.

אדווש את נפש האדם. שופך דם האדם כאדם דמו ישפך, כי בצלם אלוהים עשה את האדם" (בראשית, ט, 4-6). זוהי הוראה שבאה להסביר את איסור הרצח המוגדל כשפניכות דמים ואת האיסור לאכול דם. אך מבתענתנו נשים על במיוחד לפסוק הפותח: "כשר בנפשו-דמו", שכן פסוק זה מזהה את הנפש עם הדם ואת הדם עם הנפש. אישור מפורש

יא פי נַפְשׁוֹ הַבְּשָׂר, פְּדִים הוּא, וְאֵינִי נִתְמַלֵּךְ עַל-הַמְּדַבְּרִים, לְכַפֵּר עַל-נַפְשֹׁתָם: פִּי-הַדָּם הוּא בְּנַפְשׁוֹ. וְכַפֵּר. יב עַל-כֵּן אֲמַרְתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, כָּל-נַפְשׁוֹ מִקֶּדֶם לֹא-הָאֵל דָּמוֹ, וְהִנֵּה הִנֵּה מִתְּחַבֵּם, לֹא-יֵאכְל דָּם. יג וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכֵן-הִנֵּה הִנֵּה מִתְּחַבֵּם, אִישׁוֹ יֵצֵא צִיד חַיָּה אִו-עוֹיֹת, אִישׁוֹ יֵאכְל-וְיִשְׁפֹּךְ, אֶת-דָּמוֹ, וְכִסְפוֹ, כְּעֵפֶר. יד פִּי-נַפְשׁוֹ כָּל-בְּשָׂר, דָּמוֹ בְּנַפְשׁוֹ הוּא, וְאֵמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, דָּם כָּל-בְּשָׂר לֹא הָאֵל: פִּי נַפְשׁוֹ כָּל-בְּשָׂר, דָּמוֹ הוּא, כָּל-אִשׁוֹ יִפְרֹת. טו וְכָל-נַפְשׁוֹ, אִישׁוֹ הָאֵל נִבְלָה וְיִטְרָף, אִישׁוֹ

ד אֶת-בְּשָׂר, בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֵאכְלוּ. ה וְאִךְ אֶת-דְּמָמֵם לְנַפְשֹׁתָם אֲדָשׁוּ, מִיַּד כָּל-חַיָּה אֲדָשׁוּ, וְמִיַּד הָאָדָם, מִיַּד אִישׁ אֲדָשׁוּ-אֲדָשׁוּ, אֶת-נַפְשׁוֹ הָאָדָם. ו שִׁפְךָ דָּם תֵּאָדָם, פְּאֲדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹךְ: פִּי בְּצַלָּם אֲלֹהִים, עֲשֵׂה אֶת-תֵּאָדָם. (בראשית ט, ד-ו)

יומר מופיע בספר ויקרא עצמו, גם הוא בתקיקה האוסרת אכילת בשר בלמו: "כי נפש הבשר בדם היא, ואני נתחיו לכם על המזבח, לכפר על נפשותיכם. כי הדם הוא הנפש יכפר... כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא, ואומר לבני ישראל: דם כל בשר לא תאכלו, כי נפש כל בשר דמו היא כל אכליו יכרת" (ויקרא, י"ג, 11-14). עם הדיוח המודגש של דם האדם ודם בעלי החיים עם נפשם, ומעבר לאיסור הנביע מידותי הו, לאכול את דם החיה תשתרות מפני שתנפש מוזהמת עם החיים והחיים - גם חיי הבהמה האדמתית תניזנה כמו האדם מן הנומת - הם בריאה אלוהית מקודשת, קושר ספר ויקרא את יחוי הדם עם הנפש לעיני הכפרה: "אני נתחיו לכם על המזבח... כי הדם הוא בנפש יכפר", זוהי קביעת מסתורית,

ספר ויקרא מוקדש לקדושת היהם בין גוף האדם לנפשו. בפרשת וראשונה של ספר ויקרא מצאנו לא רק את המסר לדעיין הקורבן, כי אם גם את הכניסה העיוני להתמודדות עם כל הבעיות הגופניות: הבריאותיות, הגפשויות-רגשיות, המוסריות והרוחניות-שכלליות, המעובות בויקה שבין הגוף לנפש. זהו יתרון וזהו חשיבותו הייחודית של ספר ויקרא. כפי שראינו לעיל, ויקת הנפש לגוף מעוגנת בויקה הישומית והראשונית בין נפש האדם שבצלם אלוהים נברא, לוי בוראו, ובינה לבין האדמה, אם כל חי, שממנה נעשה הגוף המשרת אותה. מויקה יסוד בסיסית זו נובעות כל הויקות שבין חיי האדם ומגשים את ייעודו: ויקתו לזוהיו, לאחיו, לכל בני משפחתו, ויקתו לקשירות ויקתם להנשמת שלחת האדם לתקון עצמו, לתקון עולמו ולהתעלותו אל אלוהיו כאורח חיים יומיומי בכל מישוריו חיייו של עם ישראל.